

Müstəqil Azərbaycanın qurucusu və memarı olan dahi şəxsiyyət Heydər Əliyevin siyasi fəaliyyətinin Naxçıvan dövrü dövlətçilik tariximiz üçün mühüm mərhələ təşkil edir. Görkəmli dövlət xadiminin 1991-ci il sentyabrın 3-də Naxçıvan Muxtar Respublikası Ali Məclisində keçirilən fəvqəladə sessiyada deputatların və iclas zalının qarşısına toplaşan minlərlə insanın təkidli ilə Ali Məclisin Sədri seçilməsi Azərbaycanın müstəqillik yolunun əsasını qoymuşdur.

Ötən əsrin sonlarına doğru Sovet İttifaqının süquta uğraması ictimai-siyasi vəziyyəti ağırlaşdırmışdı. Həmin dövrdə cərəyan edən ölkədaxili və regional siyasi proseslər Azərbaycanı da uçurumun bir addımına gətirib çıxarmış, Ermənistanın əsassız torpaq iddialarına rəvac vermişdi.

Əbədiyyət salnaməsi

Ölkədən təcrid olunmuş, blokada şəraitində yaşayan Naxçıvan isə taleyin ümidinə buraxılmışdı. Yarannmış vəziyyətdən istifadə edən Ermənistan siyasi və hərbi təzyiqlərini getdikcə artırır. Vəziyyətin bu qədər gərgin olmasına baxmayaraq, Naxçıvanda əhali bütün sahələrdə çətinliklərə müqavimət göstərir, muxtar respublikanın ərazi bütövlüyünü qorumaq üçün mərdliklə mübarizə aparır. Bu cür çətin, müəkkəb və məsuliyyətli məqamda Ulu Öndər Heydər Əliyev kimi böyük və zəngin həyat məktəbi keçmiş təcrübəli dövlət xadiminin Azərbaycana qayıdışı, 1990-cı il iyulun 22-də Naxçıvana gəlməsi, qısa bir müddət sonra - 1990-cı il sentyabrın 30-da Azərbaycan və Naxçıvan parlamentlərinin keçirilən seçkilərdə 340 nömrəli Nəhrəm seçki dairəsindən Azərbaycan parlamentinə, 2 nömrəli seçki dairəsindən isə Naxçıvan parlamentinə deputat seçilməsi xalq tərəfindən böyük sevinclə qarşılandı.

1990-cı illərin əvvəllərində Ermənistanın işğalçılıq siyasəti nəticəsində blokadanın ən ağır dövrünü yaşayan, iqtisadi çətinliklə üz-üzə dayanan Naxçıvanı düşüdü vəziyyətdən xilas etməyin yollarını axtaran Ulu Öndər Heydər Əliyev sonralar həmin dövrü belə xatırlayacaqdı: *"Bu zamanın, bu dəqiqələrin, bu saatın hökmünü nəzərə almayaraq bilməzdim. Xalqın bu əhval-ruhiyyəsini, tələblərini nəzərə alaraq bütün məsələləri götür-qoy etdim. Mən öz taleyimi xalqa tapşırıram və xalqın iradəsini, yaqın ki, indi bu müddətdə, bu çətin dövrdə yerinə yetirməliyəm"*.

Dahi şəxsiyyət Heydər Əliyevin qədim diyardan Naxçıvan Muxtar Respublikasının Ali Məclisinə və Azərbaycan Respublikasının Ali Sovetinə deputat seçilməsi böyük təcrübəyə malik olan qüdrətli siyasətçinin ölkənin ictimai-siyasi həyatında yaxından iştirak etməsinə meydan açmışdır.

Dövlət başçısı cənab İlham Əliyev bu barədə demişdir: *"O vaxt, 1990-cı illərin əvvəllərində Bakıda rəhbərlikdə olan qüvvələrin anti-Naxçıvan siyasətini biz yaxşı xatırlayırıq. Onlar nəinki Naxçıvana kömək etmir, hətta Naxçıvanı da işğala məruz qoymağa hazır idilər. Nəyə görə? Çünki Naxçıvana o vaxt Heydər Əliyev kimi dahi şəxsiyyət rəhbərlik edirdi. Bir tərəfdən ermənilər, erməni qashkarları Naxçıvana hücum edirdilər. Digər tərəfdən Azərbaycan rəhbərliyində oturan xainlər, milli satqınlar istəyirdilər ki, Naxçıvanı Azərbaycandan tamamilə ayırsınlar. Amma naxçıvanlılar öz liderlərinin ətrafında birləşmişdilər. Naxçıvanlılar ermənilərə tutarlı cavab verdilər, onları yerlərində oturdular, öz torpaqlarını müdafiə etdilər"*.

Görkəmli dövlət xadimi 1991-ci il sentyabrın 3-də Naxçıvan Muxtar Respublikası Ali Məclisinin Sədri vəzifəsinə seçildən cəmi 4 gün

sonra - sentyabrın 7-də Naxçıvan Muxtar Respublikası Dövlət Müdafiə Komitəsinin yaradılması haqqında qərar qəbul etmişdir. Bu qərar Naxçıvanın müdafiəsinin gücləndirilməsi istiqamətində atılan ilk addım oldu. Sonrakı dövrlərdə qəbul edilmiş tarixi qərarlarla Naxçıvanda yerləşən sovet qoşunlarına məxsus hərbi texnika və silahların muxtar respublikada saxlanması təmin olunmuşdur. Əhəlinin böyük müəkkəbkilliyi, torpağa bağlılığı və Ulu Öndərə olan sonsuz inamı nəticəsində muxtar respublikada ilk milli ordu birləşmələri yaradılmış, Naxçıvanın müdafiə potensialı yaxşılaşdırılmış, bugünkü qüdrətli Azərbaycan Ordusunun əsası ilk dəfə məhz Naxçıvanda qoyulmuşdur.

Uzaqgörən siyasətçi yaxşı bilirdi ki, azadlıq, sərbəstlik olmayan yerdə inkişaf, yenilik nəinki çətin, hətta mümkün deyildir. Buna görə də siyasi fəaliyyətinin Naxçıvan dövründə dahi şəxsiyyət muxtar respublikanın adından "sovet socialist" sözlərini çıxardı, Naxçıvanda ilk dəfə olaraq 70 il xalqımızdan gizlədilmiş Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin üçrəngli bayrağı dövlət bayrağı kimi qəbul edildi və Azərbaycanın Ali Soveti qarşısında vəsətət qaldırıldı ki, Azərbaycan bu bayrağı rəsmi dövlət bayrağı kimi təsdiq etsin.

20 Yanvar hadisələri törədildə Moskvadakı Azərbaycan nümayəndəliyinə gedərək qırğını müstəqil bir dövlətin suverenliyinə qarşı törədilmiş siyasi təcavüz adlandıran Ulu Öndər Heydər Əliyev Naxçıvanda işləyərək faciəyə siyasi qiymət verilməsini, günahkarların cəzalandırılmasını qəti tələb etdi. Kremlə baş verən oyunlardan xəbərdar olan uzaqgörən siyasətçi "ittifaq müqaviləsi"ni Qorbaçovun xalqları aldatmaq cəhdinin siyasi təzahürü hesab edərək ona qəti etirazını bildirdi. "Yenidənqurma" oyununun pərdəarxası məqsədini, onun təhlükəli nəticələrini də dahi şəxsiyyət aydın dərk edirdi. Yalan, saxta ideyalar əsasında formalaşan və xalqları 70 ildən artıq əsarətdə saxlayan kommunist rejiminə etirazını "Kommunist Partiyası" (KP) sıralarından istefa verməklə bildirən Ulu Öndər vurğulayırdı ki, çoxpartiyalılıq olmayan cəmiyyətdə demokratiyadan, inkişafdan söhbət gedə bilməz.

Naxçıvan MR Ali Məclisinin Sədri kimi Azərbaycan üçün gördüyü xidmətlərdən biri də respublikanın sərhədlərinin, Naxçıvanın ermənilər tərəfindən işğalının qarşısının alınmasına yönəldilmiş Qars müqaviləsinin təzələnməsi oldu. Bu ərfədə blokada qalan naxçıvanlıların çətin vəziyyətdən çıxması üçün qonşu İran və Türkiyə ilə əməkdaşlıq gücləndi. Böyük şəxsiyyət olan Heydər Əliyevin nüfuzu bu sahədə özünü doğrultdu. Naxçıvana hər iki qonşu dövlətdən ərzaq, sənaye malları, ən başlıcası isə enerji verildi. Türkiyə ilə qonşu dövlətlər arasında əlaqələrin möhkəmləndirilməsi üçün "Ümid" körpüsü salındı.

Paytaxt Bakı ilə yeganə nəqliyyat yolunun intensiv fəaliyyəti üçün geniş imkanlara malik hava limanı, Bakıda Naxçıvan nümayəndəliyi açıldı. Azərbaycanın ictimai-siyasi həyatında aparıcı rol oynayan, ölkənin gələcəyinə böyük ümidlər vəd edən Yeni Azərbaycan Partiyasının təsis konfransı keçirildi. Ulu Öndərin şəxsi nüfuzunun nəticəsi kimi ilk gündən YAP ətrafına yüz minlərlə insan toplandı. 1992-ci ildə hakimiyyətdə olan və sərəştəz rəhbərlikləri üzündən Azərbaycanı uçuruma aparan, Naxçıvanda dövlət çevrilişinə cəhd edən AXC-Müsavat iqtidarındakıların "unitar dövlətdə muxtariyyət ola bilməz" kimi səhv ideyalarına Ulu Öndər "Mən həyatımdan keçərim, Naxçıvanı Azərbaycandan ayırmaram" sözləri və xalqla həmrəyliyi ilə tutarlı cavab verdi. Təcrübəli dövlət xadimi Heydər Əliyev yaxşı bilirdi ki, Naxçıvanın muxtariyyətinin ləğv olunması bu qədim Azərbaycan torpağının itirilməsi demək idi.

Ulu Öndər Ali Məclisin Sədri vəzifəsində işləyərək dünya azərbaycanlılarını bir ideya ətrafında - Vətənə və xalqa xidmət uğrunda birləşməyə dəvət edirdi. 1991-ci il dekabrın 16-da Ali Məclis tərəfindən "31 Dekabr - Dünya Azərbaycan Türklərinin Həmrəylik və Birlik Günü haqqında" qərarın qəbul edilməsi bu mənada xüsusi əhəmiyyətə malikdir.

1993-cü il iyun ayının əvvəllərində respublikada gərgin ictimai-siyasi vəziyyət yarandı. Hadisələr kulminasiya nöqtəsinə çatdı, silahlı qarşıdurmalar fonunda hakimiyyət böhranı, siyasi böhran bütün ölkəni öz çənginə aldı. Azərbaycan öz dövlət müstəqilliyini bir əsrdə ikinci dəfə itirmək təhlükəsi ilə üz-üzə qaldı. Vəziyyətin getdikcə ağırlaşdığını görən xalq yeganə ümid yeri kimi həmin vaxt Naxçıvan Muxtar Respublikası Ali Məclisinin Sədri olan Ümummilli Lider Heydər Əliyevə üz tutdu. Dahi şəxsiyyət xalqın çağırışlarına cavab verdi, onun nicatı uğrunda siyasi mücadiləyə başladı və 1993-cü il iyunun 15-də ikinci dəfə siyasi hakimiyyətə qayıtmaqla respublikanı xaosdan, anarxiyadan, parçalanmaqdan, yox olmaqdan xilas etdi. Bu hadisə Azərbaycan dövlətinin tarixinə Milli Qurtuluş Günü kimi əbədi həkk olundu.

Ölkəyə rəhbərliyi dövründə əməkdaşlıq və dostluq kəməri adlandırılan, ölkələri birləşdirən "Əsrin müqaviləsi"ni reallaşdırmaqla Azərbaycanı enerji diyarı kimi dünyada tanıdan Ulu Öndər Heydər Əliyevin hazırladığı neft strategiyasının uğurlu həlli ilə ölkəmizin iqtisadi inkişafının təməli qoyuldu. Bundan başqa, dahi siyasətçi qısa müddətdə ölkədə baş alıb gedən hərə-mərclik və anarxiyanı aradan qaldırdı, qanunun aliliyi təmin olundu, hüquqi-demokratik prinsiplərə əsaslanan Konstitusiyamız qəbul edildi, müasir idarəçilik sistemi yaradıldı, vətəndaş həmrəyliyi bərpə olundu, iqtisadi tərəqqini şərtləndirən qlobal layihələr reallaşdırıldı.

Sevindirici haldır ki, Ulu Öndərin siyasi xətti dövlət başçısı tərəfindən uğurla davam etdirilir, Azərbaycan gündən-günə inkişaf edir, beynəlxalq aləmdə mövqeyini daha da gücləndirir, yeni-yeni nailiyyətlərə imza atır. Bu gün ölkəmiz bu siyasətin uğurlarını hiss edir, onunla yaşayır və ondan faydalanır. Prezident İlham Əliyevin rəhbərliyi ilə ölkəmizdə bütün sahələrdə aparılan uğurlu islahatlar, əldə olunan nəticələr xalqın sabaha olan inamını daha da artırmışdır. Heydər Əliyev siyasətinin Prezident İlham Əliyev tərəfindən uğurla davam etdirilməsini aydın görən xalqımız bu siyasəti

yüksək dəyərləndirib və onun ətrafında daha sıx birləşib.

Əbədiyyəşar Liderin ən böyük arzusu tarixi torpaqlarımızın işğaldan azad edilməsi, ömür boyu sədaqətə xidmət etdiyi doğma Azərbaycanımızın ərazi bütövlüyünün bərpası idi. Ümummilli Lider illər öncə böyük uzaqgörənliklə deyirdi: *"Qarabağ məsələsini həll edəcəyik. Zaman lazımdır, vaxt lazımdır. Azərbaycan torpaqları heç vaxt onun əlindən gedə bilməz. Bizim işğal olunmuş torpaqlarımız mütləq qaytarılacaqdır. Nəyin bahasına olur-olsun"*.

Belə də oldu. Tarixi zaman baxımından çox qısa dövr keçdi. İşğal altındakı torpaqlarımız azad olundu. Həmin vaxt 17 ildən sonra yetişdi. Dahi şəxsiyyətin bu arzusunun, vəsiyyətini onun layiqli siyasi varisi, Azərbaycan Prezidenti, Silahlı Qüvvələrimizin Ali Baş Komandanı, qüdrətli sərkərdə İlham Əliyevin rəhbərliyi və müdrikliliyi ilə rəşadətli Azərbaycan Ordusu yerinə yetirdi. İldən-ildə güc toplayan Azərbaycan, onun rəşadətli ordusu düşməni torpaqlarımızdan qovub çıxardı, üçrəngli bayrağımız yenidən Vətənin bütün ərazilərində, Qarabağın döyünən ürəyi olan Şuşada qürurla dalğalanmağa başladı. Azərbaycanın Müzəffər Ordusu 30 illik işğala son qoydu. Beləliklə, düşmənin illərlə yaratdığı "məğlubedilməz ordu" mifi 44 gün ərzində dünyanın gözü qarşısında iflasa uğradı, Ermənistan ordusu darmadağın edildi və "Dəmir yumruq" əməliyyatı Azərbaycanın Şanlı Qələbəsi ilə başa çatdı.

Bu gün hər bir Azərbaycan vətəndaşı çox yaxşı bilir ki, bu uğurlara ölkə Prezidentinin vaxtilə dediyi *"...Azərbaycan qüdrətli dövlətə çevirmək üçün ən başlıcası ölkədə Heydər Əliyevin siyasəti davam etdirilməlidir. Bu gün yüksək kürsüdə çıxış edərək mən Azərbaycan xalqına söz verirəm ki, bu siyasətə sadıq qalacağam, heç vaxt bu yoldan dönməyəcəyəm, Heydər Əliyevin siyasətini davam etdirəcəyəm"* fikirlərinə sadıqlığın nəticəsində nail olundu.

Bu gün Naxçıvanda da dahi şəxsiyyət Heydər Əliyev siyasi kursuna dərin sədaqət nümayiş etdirilir. Buna görə də muxtar respublikada davamlı inkişaf, sabitlik və tərəqqi təmin olunub. Müstəqillik illərində ərzaq və enerji, eləcə də müdafiə təhlükəsizliyi istiqamətində böyük layihələr reallaşdırılıb. Naxçıvan ağır blokadanı yararaq bugünkü intibah dövrünə qovuşub. Bunun təməlinə isə Ulu Öndər Heydər Əliyev ideyalarının dövlət başçısı cənab İlham Əliyev tərəfindən layiqincə davam etdirilməsi, Vətənə, torpağa bağlılıq, dərin Naxçıvan sevgisi dayanır. Əgər dahi şəxsiyyət 1991-ci il sentyabrın 3-də Naxçıvan Muxtar Respublikası Ali Məclisinin Sədri vəzifəsinə seçilməyəydi, qədim diyarın bugünkü tərəqqi salnaməsindən danışmaq olmazdı.

Bəli, Ulu Öndər Heydər Əliyevin zəngin siyasi irsi, idarəçilik təcrübəsi, siyasi elmə gətirdiyi yeniliklər zaman keçdikcə dünya politoloqları, analitik mərkəzləri tərəfindən daha diqqətlə, daha dərinləndirilərək öyrəniləcək, müasir siyasi idarəçilikdə geniş tətbiq ediləcəkdir. Onun ideyaları və əməli fəaliyyəti dövlət quruculuğunun, sosial-iqtisadi və mədəni-mənəvi inkişafımızın bütün istiqamətlərində yolumuza həmişə işıq salaraq, bu gün də, sabah da Azərbaycanı firavan gələcəyə istiqamətləndirəcəkdir.

Arzu ABDULLAYEV,
Naxçıvan Dövlət Universitetinin prorektoru, tarix üzrə fəlsəfə doktoru, dosent